

Epifyyttejä

Pauliina Rautio

Pohjoisen pienkylän kaunis arki

Väitöstilaisuuden *lectio praecursoria*

Oulun yliopisto 4.11.2010

Kaunis ja arki ovat, kaikessa tavallisuudessaan, aiheita ja ilmiöitä, jotka lipeävät ja luiskahtavat käsistä juuri kun niistä luulee saavansa otteen. Meistä tuntuu, että tiedämme vastaukset kysymyksiin, mitä kaunis on tai mitä arki on. Käytämmehän näitä sanoja joka päivä, ja koemme kauniita asioita arjessamme jatkuvasti. Jos kuitenkin, kesken kiireisen iltapäivän, kesken ruoanlaiton ja tiskauksen, ovikellomme soisi ja kynnykselle astuisi – kovin klassisesti – toiselta planeetalta tullut muukalainen, joka juuri maahan saapuneena pyytäisi meitä opettamaan hänelle, mitä kaunis ja arki ovat. Mitä me tekisimme?

Saattaisimme aloittaa – kovin klassisesti niin ikään – Platonista. Kertoisimme vieraallemme, että kauneus lepää täydellisissä muodoissa. Niin täydellisissä geometrisissa muodoissa, että niiden materiaalisia vastineita ei maan päältä löydy. Voimme saavuttaa täydellisen kauniin muodon vain ajatuksissamme. Se mikä meille näyttää kauniina maan päällä, on kaunista siksi koska se heijastaa erityisen hyvin näitä muotoja. Muodot itsessään, eli kauneus, on abstraktien ideoiden tasolla ikuista ja pysyvää. Huomauttaisimme vieraalle, että kreikkalaisten mukaan kaunis on aina myös hyvää.

Seuraavaksi siirtyisimme kenties 1700-luvun alkuun, aikaan jolloin kauniista tehtiin tiedettä ja syntyi estetiikka. Kertoisimme vieraalle Immanuel Kantista (sillä tuskin voisimme välttää tätä). Siitä miten kaunis liittyy ikuisiin ja yleispäteviin muotoihin, mutta siten, että kauniin ydin on näiden muotojen etsimisessä, ei niiden saavuttamisessa ajatusten tasolla. Täydellinen neliö tai kuutio ei ole kaunis, koska sen miettiminen ei kiehdo mielikuvitusta tai liikuta kokijan tunteita. Sen sijaan

vihjailevan leikkisä rokokoo-nojatuolin käsinoja kaartuu juuri oikealla tavalla. Jäämme miettimään tuota kaarevaa muotoa ja koemme sen kauniiksi siinä miettiessämme, ajatustemme leikkiessä ja temmeltäessä ylös alas käsinojalla.

Sitten huomauttaisimme vieraallemme, että toki kauneutta on myös ilman muotoja. Viitaisimme Goethen ja kertoisimme, että kaunis avautuu joskus tunnelmana, vaikka värien kautta. Kaunis voi olla tilallinen kokemus, joka ei liity yksittäisiin muotoihin tai niiden miettimiseen; mutta tunteita, niitä kaunis vaatii.

Kertoisimme vieraallemme nyt, että kaunis ei välttämättä liity hyvään ja oikeaan, ei löydy ainoastaan taiteesta, ei ole ikuista ja yleispätevää tai vaadi edes erityistä pohtivaa asennetta. Sitten nostaisimme oikean kätemme ylös ja pyytäisimme vierastamme tarkastelemaan siinä olevaa tiskiharjaa. Sen jälkeen kertoisimme, mukaillen Arnold Berleantia, että kaunis liittyy etäisen tarkastelun sijasta olennaisesti osallistumiseen ja osallisuuteen.

Ohjailisimmekin vieraamme jatkamaan meiltä kesken jäänyttä tiskaamista ja kertoisimme hänelle, että arjessamme on paljon kaunista, mikä jää meiltä usein huomaamatta. Kuten merkityksettömiltä tuntuvat aistihavainnot: lämmin kahvimuki kylmissä käsissämme, sateen ropina sadetakin huppuun, tiskiharjan rutinoitunut liike juuri viisi kertaa tietynteen puhdistamiseksi. Maailmassa, joka tuottaa lähes täydellisiä muotoja liukuhihnalta, joka haastaa mielikuvitustamme ja aistejamme jatkuvalla kuvien ja äänten tulvalla ja joka tuottaa yhä hurjempia kokemuksia. Tällaisessa maailmassa kauniita ovat asiat, jotka välittävät meille ilon siitä että olemme olemassa, juuri tässä.

Tässä vaiheessa vieraamme muistuttaisi kysymyksensä toisesta osasta: mitä arki sitten on?

Kertoisimme, että arki on se mitä tulee aika ajoin paeta, jos uskoo niin sanottuja naistenlehtiä. Arki on myös se mikä pakenee, kun sitä yrittää määritellä. Arkea on kaikkialla, mutta kaikki ei ole arkea. Arki ei ole aika, tapahtuma tai paikka. Arki ei ole maanantaina kello aamukahdeksan ja iltayhdeksän välillä, kotona, töissä tai työmatkalla. Arki on sen sijaan inhimillisen toiminnan ja olemassaolon muoto. Arki sujuu joskus kuin tanssi tai tuntuu raskaalta kuin kivireki. Kevyttä ja mielekästä arki näyttää olevan silloin, kun sitä kokee tekevänsä itse ja vastaavansa tekemisistä itse. Raskasta arki on silloin, kun tunteen tällaisesta toimijuudesta menettää.

Kuvitellaan, että nyt vieras olisi saanut tiskattua ja huokaisisi syvään. Hän pyytäisi meitä käyttämään esimerkkiä. Jotakin joka selvittäisi mitä oikeat, tavalliset, elävät, ihmiset tarkoittavat – nyt – puhuessaan kauniista. Ja miten kaunis liittyy arkeen?

Pyytäisimme vierasta istumaan. Toteaisimme hänen pyyntönsä olleen kohtuullinen ja liittyvän muun muassa perinteeseen, jota kutsutaan arkikielen filosofiaksi. Jotta hän voisi oppia, mitä kaunis tarkoittaa, eli mitä me yleensä tarkoitamme – mitä me sanomme, annamme olettaa ja teemme – sanoessamme ”kaunis”, tarvitsemme arkikielisiä, esiteoreettisia esimerkkejä. Ensin meidän täytyy valita rajattu konteksti. Valitaan siis pieni pohjoissuomalainen kylä. Sen jälkeen meidän täytyy tarkastella siellä käytettyä tavallista kieltä. Oetaan neljä kylässä asuvaa ihmistä ja pyydetään heitä kirjoittamaan kirjoitetta, yhden vuoden ajan. Annetaan heille tehtäväksi kirjoittaa siitä, mikä heidän arjessaan on kaunista. Tällä tavalla pyrimme selvittämään miten maailmaa ja kieltä sovitetaan yhteen arjessa, tavallisessa kielessä, ei niinkään teoreetikon rokkoo-nojatuolissa. Kysymme tältä tuottamaltamme kirjeenvaihdolta, minkälaisia ovat ne asiat, tilanteet ja sisällöt joista käytetään ilmausta ”kaunis” ja mitä tuon sanan käyttäminen lopulta tarkoittaa, kirjoitettuna ja siten jaettuna toisten kanssa.

Seuraavaksi lukisimme vieraallemme otteita näistä kirjoista:

Kun ensimmäiset joutsenet lensivät ja lauloivat ihanasti, piti ihan pysähtyä kuuntelemaan ja katsoomaan kuinka kaunista se on taas. Toinen, jota ihailen, on pääskysten tulo. Ne rakentavat pesää räystäään alle ja sen katselu on kaunista.

Hellasta huokuu lämpö, tuli räätisee ja humina kertoo hyvästä vedosta. Puurokattila hymyilee

tyytyväisenä posket punottaen ja puuro valmistuu hyvää vauhtia. Vesi kiehuu omassa kattilassaan. Lämpö hehkuttaa huonetta hereille yöpakkasten horroksesta. Hellan äärellä on kaunista antia jokaiselle aistille.

Päivä jatkui kauniina olotilana. En varmaankaan ollut kaunis uuden vuoden näky nuhjuisessa hikeentyneessä pyjamassani, hiukset joka suuntaan törröttäen, mutta sisäinen olotila oli aivan kaunis juuri koska ei tarvinnut mitään, sain vain olla.

Tänään on lumisateinen päivä. No niin, roska-silmä kiinni ja satusilmä auki. Löysin kaapista pussin erivärisiä pieniä pääsiäismunia. Laitoin ne kirkkaaseen lasikulhoon. – Laitoimme perunat itämään eilen. Siinä ne puikulat köllöttelee auringossa.

Kävelen kirkonkylällä koulutietä pitkin kirjastoon päin. Aurinko paistaa täydeltä terältä, tuuleskelee, vesi tippuu räystäistä. Vastaan tulee kaksi vanhempaa naista potkureilla, keskellä tietä. Toisella, pyöreällä mummolla on kirkkaankeltainen toppatakki, sutjakammalla punainen. Mummut laskettelevat potkurin jalaksilla seisten alas loivaa mäkeä, naamat loistaen kevätauringossa. On lämmintä, aurinko paistaa, potkuri luistaa ja elämä ja mummut hymyilevät, kaunista.

Kevään ensimmäinen ulkona kuivaamani pyykki tuntuu aina vähän juhlalliselta hetkeltä. Usein, niin kuin tänäkin vuonna, huomaan vain yhtenä päivänä, että nythän pyykki kuivuusi ulkona. – Kaunista on kaikki se, mikä on kevyttä, tapahtuu kuin itsestään, luonnonlakien mukaan. Ja se mikä antaa voimaa, auttaa jaksamaan ja opettaa rakastamaan.

Kun sanomme, että pääskysten seuraaminen on kaunista, emme totea faktaa, jonka voisi kiistää todistusaineiston turvin. Ei ole olemassa todistusaineistoa, joka kumoaisi toteamuksemme siitä, että pääskysten seuraaminen on kaunista. Huomaamme siis, että käytämme sanaa kaunis, kun kerromme toisille itsestämme, emme niinkään maailmasta. Tai paremmin: kun kerromme suhteesta, joka meillä on meitä ympäröivään maailmaan. Käytämme sanaa kaunis, kun haluamme kertoa nimenomaan siitä mitä arvostamme: siitä mitä olemme oppineet rakastamaan, siitä mikä opettaa meitä rakastamaan. Se että tällaisia toteamuksia ei voi todistusaineiston turvin osoittaa vääräksi, ei tarkoita, että kaunista voisi olla mikä tahansa.

Kauneus ei asu yksin katsojan silmässä tai mielessä, sillä sanat ja kieli eivät ole kenenkään yksityisomistuksessa. Sana ”kaunis” on kaikkien käytössä, ja jotta sitä voisi merkityksellisesti käyttää, tulee suurimman osan ihmisistä ymmärtää jotakuinkin samanlainen merkitys sille. Niinpä jokainen uusi määrittely, uusi ehdotettu sisältö kauniille, on neuvottelua siitä miten tuota sanaa tulisi käyttää. Aurinkoon itämään laitetut puikulaperunat, ovatko ne kauniita? Voisiko niistä käyttää sanaa kaunis?

Toteamus siitä, että puikuloiden auringossa köllöttely on kaunista, kun se sanotaan ääneen tai kirjoitetaan – kun se jaetaan – voidaan mieltää neuvotteluksi. Siinä toteaja esittää itsensä sellaisena ihmisenä, jonka maailmassa yhdessä tuumin itämään laitetut puikulat ovat kauniita (tai paremmin: jonka maailmassa varhaisen kevätpäivän puuhastelu yhdessä tärkeän ihmisen kanssa, hiljaa, totutusti ja tutusti, tulevan kesän valmistelu, tulevan puikulasadon yhdessä odottelu on kaunista). Todetessaan tämän, tulee ikään kuin kysyneeksi: ”Oletko samaa mieltä? Onko tämä kaunista myös sinun maailmassasi? Voimmeko me käyttää tästä sanaa kaunis?”

Suurelta osin rutiinien ja toiston läpinäkyväksi tekemä arki paljastaa sen kohtaajalle yhtä jos toista arvokasta ja mielekästä. Arjen estetisöiminen, sen kauniiksi tekeminen, on sen arvon ja mielekkyyden näkyväksi tekemistä. Arjen kulku tai sen kulkemattomuus kertoo meille suhteesta, jota ylläpidämme elinympäristöömme.

Tässä vaiheessa muistuttaisimme vierasta siitä, että tarkastelumme kohteeksi valikoitui pieni pohjoissuomalainen kylä, koska pyrimme korostamaan, että nämä elinympäristöt eivät ole kurempia eivätkä parempia kuin muut ympäristöt. Ne ovat yhtä hyviä; riittävän hyviä juuri niille ihmisille jotka kylissä haluavat asua. Pohjois-Suomen pienet kylät esitetään usein elinympäristöinä, joissa arki on vaikeaa: ihmisiä on yhä vähemmän, töitä ei juurikaan, pimeää ja kylmää sekä sairautta riittää. Tai sitten Lapista puhutaan myyttisesti paikkana, jossa arki on ikään kuin autenttisempaa, parempaa, luonnonmukaisempaa kuin muualla. Kumpikaan kuvaus ei lähesty sitä, mikä kyläläisille itselleen heidän arjessaan on mielekästä.

Kylälaisten kirjeissä pohjoinen näyttäytyy elinympäristönä, jonka arvo kiteytyy sen monimuotoisuuteen. Pohjoinen elinympäristö vaatii asujaltaan sekä kirjon tietoa ja taitoa että monenlaista ja jatkuvaa tekemistä. Kun elinympäristö haastaa,

eivät kauniina näyttäytyä niinkään nuo haasteet – ankarat säät, pimeys, työttömyys, välimatkojen piteneminen ja ihmisten väheneminen – vaan taito vastata niihin. Kun hyppysissä on taito selvittää, näyttäytyy arki omana. Tällöin arjesta vastaa, ja sitä ohjailee, itse.

Kun puhutaan elinympäristöjen monimuotoisuudesta, viitataan yleensä muihin eläinlajeihin kuin ihmisiin. Vaihtelevuuden ja erilaisten ympäristöjen kirjon tiedetään lisäävän luonnonympäristöjen vakautta. Myös ihmisten elinympäristöjen monimuotoisuus – se että osa meistä asuu kaupungissa, osa maalla ja osa pohjoisissa kylissä – ylläpitää moniäänisyyttä ja näkökulmien kirjoa yhteiskunnassa. Erilaista toimijuutta vaativissa arkiympäristöissä karttunut kokemuseräinen tieto voi parantaa yhteiskunnan mahdollisuuksia selviytyä muuttuvassa maailmassa.

Siellä missä elintasomittarit saattavat osoittaa puutetta ja taantumista, asuu ihmisiä, jotka eivät halua lähteä, vaikka saisivatkin siihen tilaisuuden. Ja heillä myös on annettavaa muulle yhteiskunnalle. Erilaisten alueiden asukkaat viestivät elämällään siitä elinympäristöjen ja elämänlaatuojen kirjosta, jonka kulloinenkin yhteiskunta mahdollistaa. Tällä tavalla jokainen eletty, riittävän hyvä elämä osallistuu itseensä siihen vuoropuheluun, jolla yhteiskuntaa rakennetaan.

Kuvitellaan, että vielä ennen lähtöään tuo ulkoavaruudesta saapunut vieraamme huikkaisi ovenraosta: ”mutta miten tämä kaikki liittyy kasvatukseen?”

Siihen voimme nyt vastata, että juuri valmistuneen tutkimuksen mukaan kaunis arjessa ei ole vain turhuutta ja turhamaisuutta, ohutta kritiikintöntä, pumpulimaista lohtua. Kaunis on keskustelua arvoista, siitä maailmasta minkä koemme ja jaamme. Kaunis on myös neuvottelua siitä, min-kälaisena toivomme sen kohtaavamme huomennakin – siitä mikä siinä on arvokasta. Jos kasvatuksen tutkijat ja toteuttajat eivät tunnista tätä keskustelua tai ota osaa siihen, kenelle tai mille se sitten jää? Ja mitä silloin menetetään?

Kuvitellaan, että vieraamme olisi tyytyväinen tähän vastaukseen.

Pauliina Raution kasvatustieteen oppiaineeseen kuuluva väitöskirja *Writing about everyday beauty in a northern village. An argument for diversity of habitable places* tarkastettiin Oulun yliopistossa 4.11.2010. Väitöskirja on julkaistu sarjassa *Acta Universitatis Ouluensis E 109*, Oulu, 2010.